

Vendégkommentárok

A magyar társadalom fejlődési esélyei a gazdasági versenyképesség tükrében

Chikán Attila

1. Bevezetés

Bár a napi, vagy akár negyedéves gazdasági adatok váltakozva tartalmaznak jó és rossz híreket, az aligha vitatható, hogy hazánk hosszú távú gazdasági trendjei igen kedvezőtlenek. A versenyképesség, a növekedés, a beruházások, a termelékenység, a foglalkoztatás és számos más mutató esetén alig lehetséges olyan bázis időszakot választani a rendszerváltás óta eltelt két és fél évtizedben, amelyhez viszonyítva ne szomorodnánk el a mai helyzetet látván. Különösen, ha figyelembe vesszük azokat a várakozásokat, amelyek akár a lakosság döntő részében, akár a szakemberekben fogalmazódtak meg a rendszerváltáskor, az Európai Unióba való belépéskor, vagy az egymást váltó kormányok ígéretei hallatán.

Sokan és sok oldalról elemezték ennek okait, sok színvonalas és – hol erre, hol arra húzó – apologetikus írás is született. Azért vélem úgy, hogy még mindig érdemes néhány új szemponttal bővíteni az elemzést, mert a 2010-ben hatalomra került kormánykoalíció retorikája és gyakorlata is számos új elemet tartalmaz. Nemcsak azt halljuk vezető politikusoktól és szakmai vezetőktől, hogy az addigi út és az azt megalapozó politikai és közgazdasági gondolkodás zsákutcába vezetett (ez többé-kevésbé standard szövege egy újonnan belépő kormányzatnak), hanem azt is, hogy nemcsak az úttal volt/van baj, hanem magával az orientációval is: a nyugat-európai demokratikus piacgazdasággal, amelyben pedig oly nagyon hittünk (jelenlegi vezetőinkkel együtt) a magyar gazdaság és társadalom negyedszázaddal ezelőtti történelmi sorsfordulójakor, s azt követően még több mérföldkőnél. Érdemes tehát újra átgondolni, hol tévesztettünk utat, s vajon a jelenleg felvázolt, egyelőre még nem tisztán kibontakozó új irányok könnyítenek vagy nehezítenek jelenlegi helyzetünkön. Miközben tudatában vagyok a kérdés komplexitásának, s rendszeresen és érdeklődéssel olvasom a témáról szóló politikatudományi, szociológiai és kulturális elemzéseket, ebben az esszében kizárólag gazdasági szempontból vizsgálom a trendeket, hazánk nemzetközi versenyképességének szemüvegén keresztül. Saját ismereteim és elemzési eszközeim korlátozottsága mellett e megközelítést az is indokolja, hogy a gazdasági sikeresség

meglehetősen természetes feltétele a politikai-társadalmi célok megvalósításának, így egy politikai program megvalósításának is.

2. Versenyképességünk helyzetéről

Hazánk gazdaságának átfogó jellemzéséről az elmúlt években sok és sokoldalú elemzés látott napvilágot. A mások által kiemelt és elemzett tényezők mellett úgy vélem, fontos következtetések vonhatók le a versenyképességi rangsorokban elfoglalt helyünk elemzéséből is. Kétségtelen, hogy ezek a rangsorok módszertanuk következtében sok szubjektív elemet tartalmaznak, de széles alapokon nyugszanak, és átfogó képet adnak az egyes országok gazdaságáról. E kép alapján elemzők, kutatók, befektetők és a média munkatársai is gyakran vonnak le következtetéseket – olyanokat is, amelyek később az aktuális áttételeken keresztül visszahatnak az adott ország tényleges viszonyaira is. Az ezzel kapcsolatos tapasztalatok bátorítanak fel arra, hogy magam is következtetéseket vonjak le az indexek és a rájuk épülő a rangsorok alakulása alapján.

A nemzetközi szakirodalomban többféle megközelítésű és módszertanú rangsor ismeretes. Jelen esszémben a legismertebb és legtöbbet idézett elemzési rendszerre, a World Economic Forum (WEF) által évente kiadott *Global Competitiveness Report*ra támaszkodom (WEF 2014). Az eltérő indexek ismeretében elfogadhatónak találom azt a megjegyzést, hogy a hosszabb távú következtetések szempontjából a különböző rangsorok (miközben más és más hangsúllyal készülnek) – így a *European Competitiveness Report* (European Commission 2014), az IMD *World Competitiveness Yearbook*ja (IMD 2014) vagy a Világbank *Doing Business* jelentése (World Bank 2014) – sem vezetnek lényegesen eltérő következtetésekre.

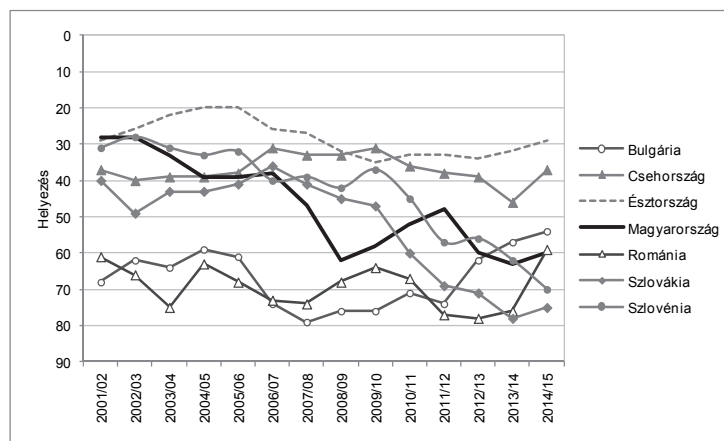
A versenyképességi rangsorok mögött hatalmas adatbázisok állnak, s a pontszámok, helyezések egy bonyolult, bár jól átlátható algoritmus alapján születnek.¹ (Ebben a rendszerben egy-egy adatot mindig lehet vitatni – de a trendek jól felismerhetők, s megfelelően alátámasztottnak tekinthetők. Ennek jegyében elfogadhatónak érzem az adatok felhasználását a tárgyalni kívánt tendenciák érzékeltetése, illetve egy gondolatmenet illusztrálására.

Az 1. ábra mutatja hazánk elhelyezkedését a World Economic Forum éves rangsoraiban az ezredforduló óta. Láthatjuk, hogy míg 2001-ben Magyarország 28. volt a nemzetek átfogó rangsorában, s az első helyen állt a velünk leginkább összehasonlítható volt szocialista országok között (Bulgáriát, Csehországot)

¹ A rangsorok működéséről és értékeléséről Chikán–Czakó (szerk. 2009) ad áttekintést.

szágot, Észtországot, Romániát, Szlovákiát és Szlovéniát választottam ebből a célból, az egyes országok gazdaságának méretére, politikai adottságaira és fejlettségére vonatkozó megfontolások alapján), addig a tanulmány írásának napjaiban publikált 2014-es rangsorban a 60. helyen vagyunk, s Szlovénia és Szlovákia van csak mögöttünk a minta országai közül. Ez a lecsúszás azt jelenti, hogy ma a világgazdaság más országai közül kerülnek ki versenytársaink, mint az ezredfordulón. Más, gyengébb bolyba kerültünk át ebben a másfél évtizedben. Szlovákia és Szlovénia hasonlóképpen járt, még ha nem is azonos pályán. (Őket a WEF hozzánk képest egy fejlettségi csoporttal feljebb sorolta, s így esetükben a módszertan szerint más súlyokkal szerepelnek az egyes mutatók az összpontszámban). Bulgária és Románia felzárkózott hozzánk, míg Csehország és Észtország lényegesen megelőzött minket. Tehát az első helyről a leggyengébbek közé kerültünk.

1. ábra. A versenytárs országok helyezései a WEF rangsorában, 2001/2002–2014/2015

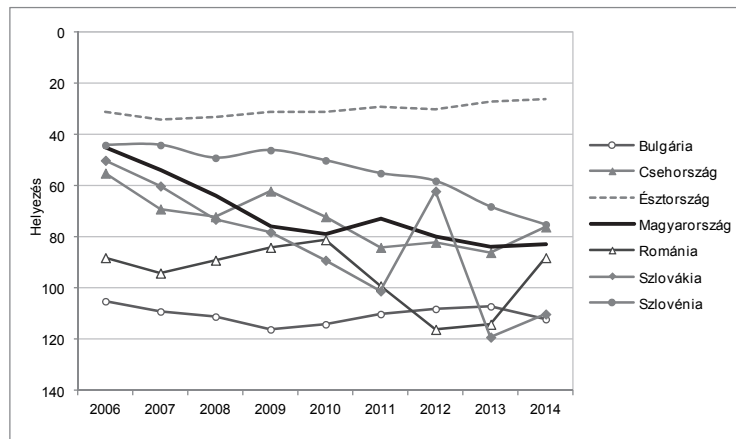
Forrás: WEF (2014) adatok alapján saját szerkesztés.

Megjegyezzük, s később erre visszatérünk, hogy a közép-kelet európai országok átlagos helyezése is lényegesen romlott az ezredfordulóhoz képest – egyedül Bulgária tudott érdemben javítani a helyezésén, Észtország, Csehország és Románia lényegében egy helyben maradt (az első kettő egyenletes helyezéssel, keleti szomszédunk lényeges ingadozás után), míg Szlovákia számottevően, Magyarország és Szlovénia jelentősen visszaesett a ranglistán.

A történelmi hűség kedvéért érdemes még hozzátenni, hogy hazánk lecsúszása az ezredforduló után előbb lassan, majd gyorsuló ütemben folytatódott, 2009 és 2010 némi javulást hozott, ami sajnos 2011-től nem folytatódott.

A lemaradás okainak értékelése gazdag elemzési lehetőségeket kínál. Legközvetlenebbül természetesen a WEF-rangsor összetevőinek alakulása ad információt. Az összesített rangsor 124 mutatóra épül, amelyeket a WEF 12 „pillérbe” szervezett össze. Ezek közül gondolatmenetünk szempontjából az 1. (Intézmények), a 3. (Makrogazdasági környezet) és a 11. pillérnek (Az üzleti tevékenység fejlettsége – ’Business sophistication’) van kiemelt jelentősége, bár meg kell jegyezni, hogy számos további nagyon fontos adalékot kaphatunk a további pillérek elemzéséből is. Izgalmas eredményeket kapnánk a pillérek részindexeinek vizsgálatából is, erre azonban a terjedelmi korlát itt nem ad lehetőséget, más elemzésekben foglalkozunk velük. Annyit azért megjegyzünk, hogy hazánk besorolása mind a 12 pillér szerint romlott 2001 óta, s ezen a folyamaton sem a 2008-as globális válság, sem a 2010-es kormányváltás nem változtatott.

2. ábra. Az intézményi rendszerek rangsorolása néhány kelet-európai országban, 2006–2014

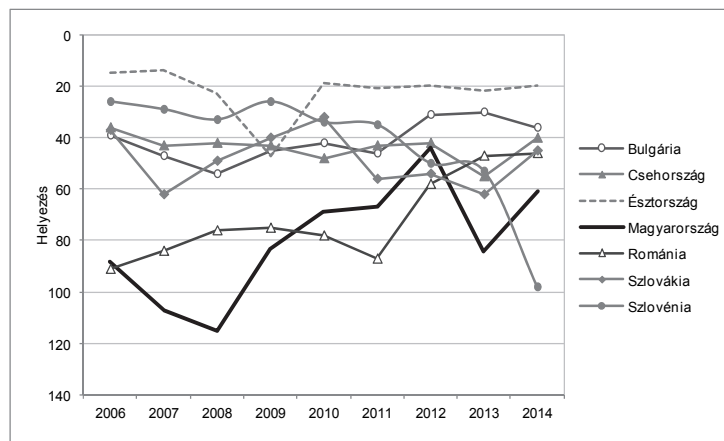

Forrás: WEF (2014) alapján saját szerkesztés.

Az intézményi rendszer (2. ábra) tekintetében a mezőnyt Észtország tartósan magas és Bulgária tartósan alacsony értékelése határolja be. Látható, hogy azokban az országokban, amelyek jelentősen visszaestek az átfogó

versenyképességet illetően (Magyarország, Szlovákia, Szlovénia), az intézményi rendszer megítélése zuhanásszerűen romlott, sorrendben 38, 29, illetve 60 helyet veszítettek. Észtországot kivéve ugyanakkor valamennyi országra igaz, hogy az intézményi rendszer tekintetében az átfogó helyezésnél inkább jelentősen, mint sem kevésbé lejjebb rangsorolódtak – azaz, az intézményi rendszer fejlettsége, működése negatív hatással volt a versenyképességre. Itt megjegyezzük, hogy hazánk helyezései az intézményi pillérnek különösen a kormányzathoz köthető összetevőiben tartósan igen rosszak: az időszak kezdete óta többnyire jóval a 100. hely fölött vagyunk (140 országból!) – ez a helyzet a 2010-es kormányváltás után sem változott.

3. ábra. A makrogazdasági környezet értékelése néhány kelet-európai országban, 2006–2014

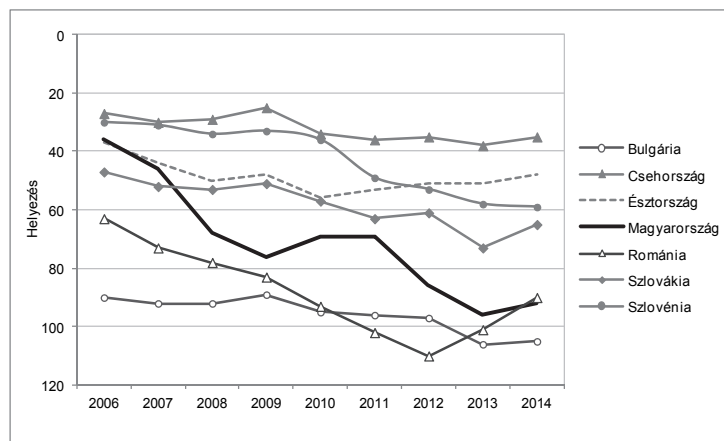

Forrás: WEF (2014) alapján saját szerkesztés.

A makrogazdasági környezet (3. ábra) értékelése érthető módon jelentős változékonyságot mutat évente és országonként is, a kiválasztott három pillér közül a legnagyobbat, s ez érdekes módon nem csak a gazdasági válsághoz köthető. Vélhető, hogy itt az egyes országokon belüli politikai események (főként a kormányváltások) is fontos szerepet játszottak. Észtország, Csehország és Bulgária viszonylag egyenletesen jó helyezést ért el (az utóbbinál ez az átfogó versenyképesség javulás egyik fontos összetevője lehet). Románia helyzete drámaian javult, 45 hellyel javított pozícióján az időszakon belül, ezzel szemben Szlovénia hatalmasat (72 helyezést) rontott, míg Szlovákiában

jelentős ingadozás után következett be némi romlás. Hazánk pedig – igazolva azt a régi tételt, hogy helyzetének romlása nem a nemzetközi válságnak tudható be – (hasonlóképpen Romániához) nagyon rossz pozícióból indulva, nagy ingadozásokkal javított helyzetén, de korántsem oly mértékben, mint a románok. Hazánkat kivéve csaknem általános volt, hogy a makrokörnyezet megítélése azonos vagy jobb volt, mint az általános versenyképességi helyzet, azaz a többi országban az aktuális makrogazdasági politika pozitívan járult hozzá a versenyképességhez, míg hazánkban inkább rontotta. Különösen érvényes ez a 2006–2008-as időszakban, 2009-től kezdve azonban már érdemi javulást látunk, ezek az ingadozások valószínűleg kormányváltásokhoz köthetők.

4. ábra. Az üzleti fejlettség megítélése néhány kelet-európai országban, 2006–2014

Forrás: WEF (2014) alapján saját szerkesztés.

Ezek után csak mérsékelten meglepő (legalábbis a számszerűségeket tekintve – a történelmi várakozások szerint viszont annál drámaibb), hogy kivétel nélkül valamennyi országban romlott az üzleti környezet megítélése (4. ábra). Azt gondolhattuk, hogy a piacgazdasági fejlődés előrehaladtával egyre „szofisztikáltabb” lesz az üzleti világ, egyre fejlettebb, a vezető piacgazdaságokhoz egyre közelebbi megközelítések, eljárások, módszerek uralják a terepet. Ezzel szemben az következett be, hogy valamennyi országban (persze eltérő mértékben) romlott az üzleti tevékenység megítélése. (Legkevésbé

Csehországban, Észtországban és Bulgáriában romlott a megítélés, amelyek 8, 11, illetve 15 helyet veszítettek – az első két ország a globális mezőny első, míg Bulgária a harmadik harmadában.) Kiugróan sokat veszített Magyarország: a mezőny 36. helyéről, azaz az első harmadból a 92. helyre, az utolsó harmadig zuhant. Úgy tűnik, hogy a rendszerváltáskor élvezett viszonylag előkelő helyezésünk csak a múlt évtized közepéig tartott ki, onnantól kezdve az egyéb befolyásoló tényezők hatására nem tudtunk lépést tartani a világgal.

Ismételten hangsúlyozzuk, hogy jelen elemzésünk az adatháttér hiányossága és a terjedelmi korlátok miatt csak a fő tendenciákat emeli ki. Egyrészt korlátot jelent, hogy csak három pillérrel foglalkozunk a tizenegyből, másrészt pedig az, hogy a hosszabb időre visszanyúló adatok elérhetősége híján csak a legutóbbi kilenc évet elemezzük, hiszen számos folyamat tekintetében igen fontos további adalékot kaphattunk volna, például akár a társadalmi környezet, akár a piacok helyzetének hosszabb távra visszatekintő elemzésével.

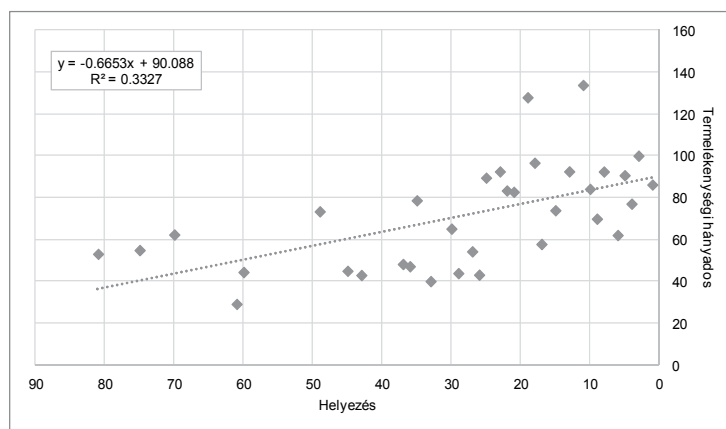
Összegezve az elmondottakat, hazánk versenyképessége a közép-kelet európai országok általános trendjét követve romlott az elmúlt évtizedben. Ez a romlás a hozzánk leginkább hasonlító volt szocialista országokhoz képest lényegesen erőteljesebb volt, s a tendencia a 2010-es kormányváltás után sem változott.

Lemaradásunknak persze sok – többé vagy kevésbé jól dokumentálható – oka és összetevője van. Ezek közül kiemelkedően fontosnak tartom a tágan értelmezett kulturális tényezők, értékek hatását. Ezekről sok szó esett az utóbbi időben, különösen Tóth (2009) összefoglaló munkájának publikálása után. A kutatások kimutatták, hogy a magyar népesség alapvető értékeit tekintve messze esik azoktól a nemzetektől, amelyeknek működését, életminőségét példaképpül szereti választani. Nem csoda hát a szellemes könyvcím (és a benne lévő tartalom) igaza „a zárva várt Nyugat”-ról (Kovács 2002). Hazánk lakossága sem kulturálisan, sem ismeretanyagát tekintve nem volt felkészülve arra (lásd a „féltudású magyar elit”-ről szóló fejtegetéseket: *Publius Hungaricus* (2007) vagy a devizahitelek kapcsán kialakult vitát a magyar társadalom pénzügyi kultúrájáról), hogy „befogadó” legyen a rendszerváltással ránk zúduló új kihívásokkal szemben. Ezek a megállapítások persze, ha eltérő mértékben is, de jellemzőek valamennyi poszt szocialista országra, magyarázhatják tehát a közös lefelé irányuló versenyképességi trendet, de nem adnak választ arra, hogy miért erősebb ez hazánkban, mint más országokban. Különösen fontos ez annak tükrében, hogy a 2010-es kormányváltás után bekövetkezett gazdaságpolitikai fordulat igen nagymértékben támaszkodik kulturális és értékalapokra, sokszor a kívülről pragmatikusan célszerűnek tűnő megoldásokkal szemben is.

3. A termelékenység és tényezői

A Bevezetőben azt mondtuk, hogy sajnos a gazdaságunk teljesítményére vonatkozó alapvető trendek szinte mind romlást sugallnak. A kultúrával, tudással kapcsolatosan hivatkozott, „puha” magyarázatok mellett most nézzünk egy kemény tényre: a munka termelékenységét, azaz azt, hogy miként, milyen mértékben hasznosul a magyar társadalom tagjainak munkaráfordítása. Ezt az egy ledolgozott munkaóra jutó GDP-vel méri az OECD. Ismert, hogy a termelékenységnek számos mérőszáma van. A munka termelékenységének kiemelését az adatok hozzáférhetősége mellett az indokolja, hogy más mutatókhoz képest jobban illeszkedik jelen esszénk gondolatvilágába.

5. ábra. A munka termelékenysége és a versenyképesség közötti kapcsolat az OECD-országokban, 2013–2014*

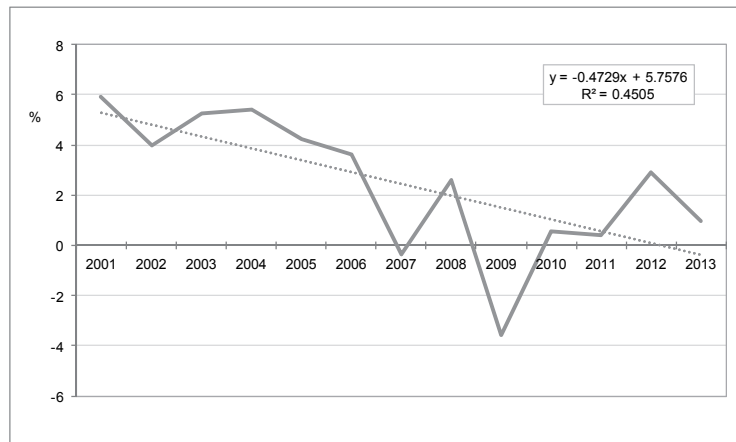
Forrás: WEF (2014) és OECD (2014) alapján saját szerkesztés.

Megjegyzés: *Az egyes OECD-országok termelékenysége az USA termelékenységének százalékában kifejezve.

Az 5. ábra azt mutatja, hogy meglehetősen erős korreláció van a munka termelékenysége és a versenyképesség között. Aligha követünk el nagy hibát, ha azt mondjuk, hogy hazánk jelentős lemaradásának egyik fontos tényezője, hogy a 33 OECD-ország rangsorában mindössze öt ország van mögöttünk, s hazánk mutatója nem egészen fele az USA adatának, s kerekén 60%-a az OECD átlagának.

Ilyen reálteljesítmény mellett törvényszerű az általános lemaradás, és különösen sajnálatos az a tény, hogy a termelékenység növekedési üteme is lefelé irányuló trendet mutat. (6. ábra)

6. ábra. A munka termelékenységének növekedési üteme Magyarországon, 2001–2013 (%)

Forrás: OECD (2014) alapján saját szerkesztés.

Mi lehet e termelékenységi teher oka? Mi okozza, hogy az adatokat nézve azt látjuk, hogy az átlag magyar munkavállaló azonos idő alatt mintegy felét teljesíti a nyugat-európai átlagnak? Nyilván lapos, bár a közbeszédben gyakori magyarázat, hogy alacsony hatékonyságú a munkavégzés, „rosszul dolgozunk”. Fontos és érdekes kérdés ennek igazságtartalma – mi azonban most inkább azok felé a szerkezeti problémák felé fordulunk, amelyek akadályozzák az egyéni teljesítmények érvényesülését, hatékony társadalmi teljesítménnyé integrálását.

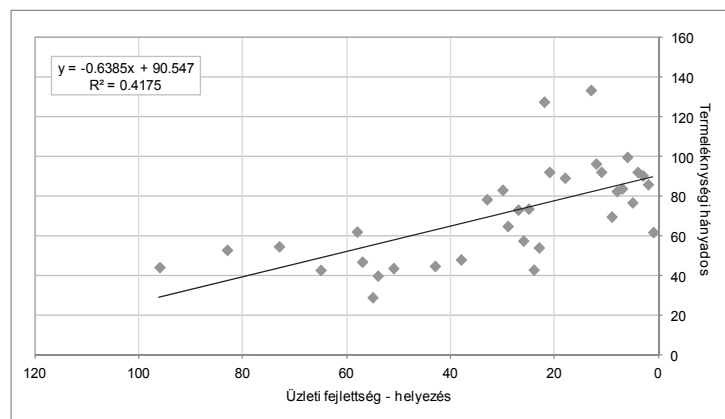
A reálgazdasági (üzletpolitikai, szervezet-elemzési és üzemgazdasági) elemzések sokféle szempontból foglalkoznak a munka termelékenységére, illetve az egyéni gazdasági, értékkeremtő tevékenységek integrálásával. Ezek a megközelítések a mi témánk szempontjából is fontosak. Ilyen például a vállalati hálók kialakulása és működése (a multikat és kis- és középvállalatokat összekapcsoló beszállítói hálózatok, vagy a kis- és közepes vállalatok együttműködésére szerveződő klaszterek – ez utóbbi tekintetben egyébként idén a siralmas 91. helyen vagyunk a rangsorban). De alapvető (és a gazda-

ságpolitika által is alakított) kulturális tényezők befolyásolják a vállalatok belüli együttműködését is.

Az elmondottak alapján nem túlzás vélelmezni, (bár a tényleges hatásmechanizmusok feltárása még további vizsgálatokat igényel), hogy az üzleti tevékenység színvonala és az elért termelékenység szint között az OECD-országokban statisztikailag is értékelhető összefüggés áll fenn – ezt illusztrálja a 7. ábra.

Nem kell tehát nagyot lépnünk ahhoz, hogy megtaláljuk az összefüggést a 11. pillér, az üzleti szféra fejlettsége és a termelékenység között. Helyzetünkre nézve szomorú, de erős magyarázó erővel bír, hogy a versenyképességi rangsorokban hazánk az évek során éppen e pillér, az üzleti tevékenység fejlettsége tekintetében szerepelt a leggyengébben.

7. ábra. Az üzleti fejlettség és a termelékenység kapcsolata az OECD-országokban, 2013–2014

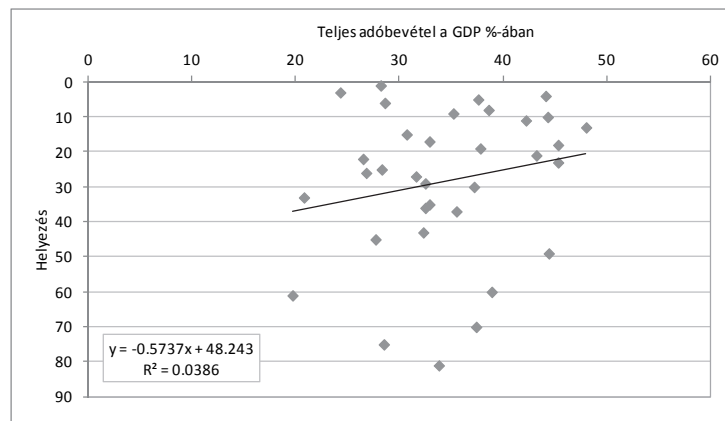
Forrás: OECD (2014) és WEF (2014) alapján saját szerkesztés.

4. Az állami szerepvállalás

Kivezető utat jelent-e ezek után a versenyképességi válságból a 2010-es kormányváltás utáni gazdaságpolitika legmarkánsabb vonása, az állam erőteljesebb szerepvállalása, a gazdaság számos területére való behatolása? Komoly kérdéseim vannak ezzel kapcsolatban.

Nem kérdéses számomra, hogy a hatékony állami szabályozás a piacgazdaság eredményes működésének fontos összetevője. Ezt komoly közgazdász nem vitatja, abszurdak azok a kijelentések, amelyek a globális gazdaság válságát (válságait) arra vezetik vissza, hogy a közgazdászok érvényesíteni kívánták „a piac korlátlan uralmát”. Hasonlóképpen nem lehet szakmailag komolyan venni azokat a magyarázatokat sem, amelyek a válságot valamilyen üzleti vagy politikai körök összeesküvésének tulajdonítják.

8. ábra. A teljes adóbevétel (a GDP %-ában) és a versenyképesség kapcsolata az OECD-országokban, 2013–2014

Forrás: OECD (2014) alapján saját szerkesztés.

Magam azokkal értek egyet, akik szerint a válságok, s a nyomukban kialakuló értékelési és szabályozási bizonytalanságok a globális gazdaság gyors fejlődésének következményei, amelyen csak a nemzetközi együttműködés elmélyítésével lehet úrrá lenni. Ennek persze sokféle módja van, és semmiképpen nem jelenti a nemzeti önrendelkezés feladását. Ugyanakkor a megoldáskeresés egyik fő kérdésköre kétségtelenül az állami gazdaságsszabályozás, amelynek módjáról és mértékéről napjainkban köztudottan világszerte vita van. A WEF-rangsor alapján mindenesetre úgy tűnik, hogy a versenyképesség szempontjából nincs közvetlen hatása az állami beavatkozás mértékének. Ezt jelzi a központosítást kifejező adóbevétel per GDP-arány és a versenyképesség közötti gyakorlatilag nulla korreláció (8. ábra). Ez persze nem azt jelenti, hogy az állami szerepvállalás nem lényeges: inkább azt, hogy nem a mértéke, hanem a minősége a döntő.

Nagyon egyetértek Kornai Jánossal abban, hogy azt mindenképpen el kell döntünk, hogy egy adott társadalomban (nemzetállamban) melyik – a piaci vagy a bürokratikus, „állami” – a domináns koordinációs mechanizmus (Kornai 1983). Ha ugyanis összekeverednek ezek a mechanizmusok, a gazdaság szereplői nem számíthatnak arra, hogy a környezet tartósan lényegében azonos logikával működik, akkor maguk is összezavarodnak, bátortalanná és következtelenné válnak, és ennek eredményeként az üzleti tevékenység színvonala, s ezzel szoros összefüggésben a hatékonysága is csökkenni fog. Ha tehát Magyarország deklaráltan piacgazdaság, de ugyanakkor az állami beavatkozás módja és mértéke nem engedi, hogy a piaci koordináció mechanizmusai hatékonyan érvényesüljenek, akkor csökken az üzleti világ teljesítménye, s a bemutatottak szerint a versenyképessége is. Úgy véljük, hogy hazánk térszerte jelentős mértékben egy ilyen folyamat következménye: ezt jelzi a versenyképességi rangsorokban elért siralmas helyezése az intézményi rendszer területén, s a hektikus szabályozási kísérletek a makrogazdasági politikában. A hatékonyság feláldozása nélkül nem lehet tehát (mégoly jó vagy annak látszó) *ad-hoc* politikai ötleteknek kitenni a gazdaságot.

Más kérdés persze, hogy létezhet politikai szándék a piacgazdaságnak egy centralizált politikai rendszerrel való párosítására. Az ezzel kapcsolatos kétélyeknek az elmúlt évtized egyik legmarkánsabb fejlődéseméleti irányzata adja meg a háttérét. Acemoglu és Robinson a következőket mondja: „A befogadó gazdasági intézmények, amelyek érvényt szereznek a tulajdonjogoknak, egyenlő feltételeket teremtenek és befektetésre ösztönöznek... kölcsönösen támogatják egymást azokkal a befogadó politikai intézményekkel, amelyek a pluralizmus jegyében, széles körben osztják meg a politikai hatalmat, és képesek megvalósítani egy bizonyos fokú politikai centralizációt, hogy így megteremtsék a törvényes rend, a védett tulajdonjogok és a befogadó piacgazdaság alapjait.” (Acemoglu–Robinson 2013: 407–408)

A szerzők meggyőzően fejtik ki, hogy egy adott időszakban létezhet növekedés a piaci és állami intézményrendszerek más kombinációja révén is, ezek azonban instabilitást okoznak és kedvezőtlen ciklusok, „ördögi körök” elindításával járnak (im. 408).

5. Hová tartunk?

A fent idézett szerzőkkel együtt magam is azt vallom, hogy a hatékony állam, a mögötte álló határozott politikai erővel, a versenyképesség javuló tendenciáját erősítheti, amennyiben érvényesülni engedi a piaci folyamatok integrálását. Az ezt megvalósító szemlélet hiányára mutatnak azok a folyamatok,

amelyek az évezred elején hazánkban megvalósultak, amelyek nélkülöztek mind a politikai következtetességet, mind az átfogó gazdaságpolitikai koncepciót, s amelyek hatására el kezdett romlani a versenyképességünk.

A 2010 óta hatalmon lévő kormányzat teljesen más elvi alapokon áll. Világosan kirajzolódó társadalompolitikai céljai vannak, amelyek értékelése túlmutat ezen esszé keretein. Azt azonban megjegyzem, hogy engem aggodalommal tölt el, hogy versenyképességünk kedvezőtlen folyamatain a kormányzat a piacgazdasági értékek és folyamatok (bel- és külföldi) megkérdőjelezésével, egy bővebben ki nem fejtett 'unortodox' gazdaságpolitikával próbál úrrá lenni, s ehhez a politikai rendszer centralizálását, az illiberális demokráciát kívánja társítani. Ez számomra nem hangzik ígéretesnek, sem az eddig lezajlott gazdasági folyamatok, sem azoknak a magyar társadalom többségére gyakorolt hatásai szempontjából. Konkrét, mondhatni „technikai” következményein túl megítélésem szerint ez a politika súlyosan kedvezőtlen hatású – a korábban kifejtettek szerint – a fejlődésben hosszú távon kulcsszerepet betöltő társadalmi értékrend szempontjából. „Az emberek” közvetlen megsegítése, „kimentése” adott esetben lehet szociálisan kedvező, s még inkább politikailag ígéretes (a Nobel-díjas Coase (1997) szellemes mondása szerint: „Az emberek könnyen meggyőzhetők arról, hogy ami nekik jó, az jó az országnak is.”), de ez valójában az állami paternalizmus újraélesztésének kísérletét jelenti. Mint azt Kornai (2014) meggyőzően bemutatja, nincs okunk azt feltételezni, hogy ennek a paternalizmusnak korábban megismert gazdasági következményeit (a puha költségvetési korlátot, az alacsony termelékenységűt, az innovációs készség és képesség hiányát), s ezek közvetett hatását, a társadalom nagy részének elszegényedését, az oktatás, vagy az egészségügy leromlását a mai feltételek mellett sikerül elkerülni. E nélkül pedig aligha várhatjuk versenyképességünk javulását – remélnünk kell, hogy ennek súlyát a politika pragmatizmusa is felismeri.

IRODALOM

- Acemoglu, D. – J. A. Robinson 2013: Miért buknak el nemzetek. A hatalom, a jólét és a szegénység eredete. Budapest: HVG Könyvek.
- Chikán A. – Czakó E. szerk. 2009: Versenyben a világgal. Vállalataink versenyképessége az új évezred küszöbén. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Coase, R. 1997: Az áruk piaca és az eszmék piaca. *Közgazdasági Szemle*, XLIV. évf. 2. sz., 142–149. p.
- Kornai J. 1983: Bürokratikus és piaci koordináció. *Közgazdasági Szemle*, XXX. évf. 9. sz., 1025–1038. p.
- Kornai J. 2014: Bevezetés. A puha költségvetési korlát című kötethez. *Közgazdasági Szemle*, LXL. évf. 7–8. sz., 845–897. p.

- Kovács J. M. szerk. 2002: A zárva várt Nyugat. Kulturális globalizáció Magyarországon. Budapest: 2000 – Sik Kiadó.
- Publius Hungaricus 2007: A féltudású magyar elit
<http://index.hu/velemenyt/jegyzet/feltud070321/>
- Tóth I. Gy. 2009: Bizalomhiány, normazavarok, igazságtalanságérzet és paternalizmus a magyar gazdaság értékszerkezetében. Budapest: TÁRKI.
- European Commission 2014: European Competitiveness Report
http://ec.europa.eu/enterprise/policies/industrial-competitiveness/competitiveness-analysis/european-competitiveness-report/index_en.htm (Letöltés dátuma: 2014. szept.)
- IMD 2014: World Competitiveness Yearbook <http://www.imd.org/wcc/wcy-world-competitiveness-yearbook/> (Letöltés dátuma: 2014. szept.)
- OECD StatExtracts 2014: Labor productivity levels in the total economy
<http://stats.oecd.org/Index.aspx?DatasetCode=LEVEL> (Letöltés dátuma: 2014. szept. 11.)
- WEF 2014: Global Competitiveness Report, 2014–2015 és korábbi évek. World Economic Forum, www.weforum.org (Letöltés dátuma: 2014. szept. 6.)
- World Bank 2014: Doing Business. Washington D.C.: World Bank
<http://www.doingbusiness.org/> (Letöltés dátuma: 2014. szept.)